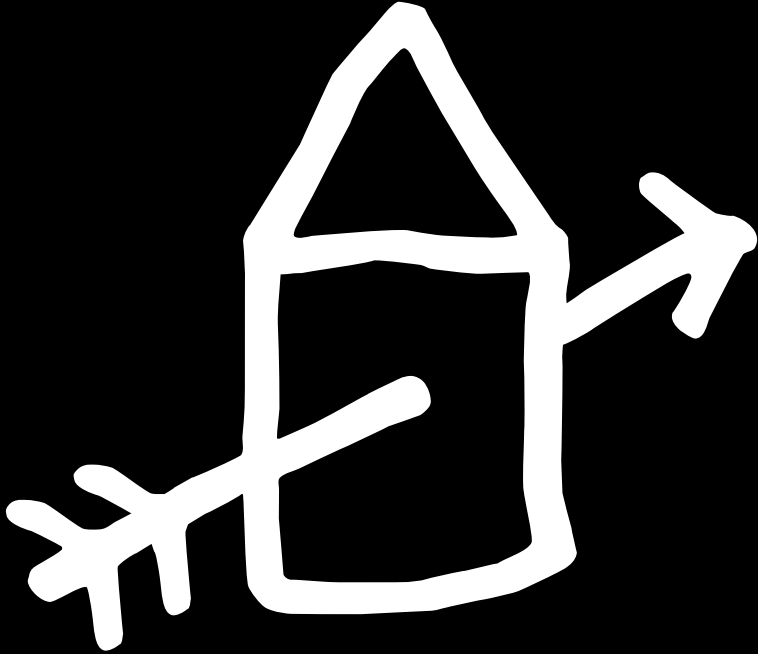

Baerme

In dit nummer o.a.:

- Watersnood 1916
- Mes Délices, het huis van de schout
- Onthulling Joods Monument
- Uitzichttoren Maarschalksebos

Hét ware huis

Van Berkum Makelaars

Van Berkum Makelaars bv | Makelaars in en taxateurs van onroerende zaken
Nieuw Baarnstraat 93 Postbus 135 3740 AC Baarn | Lid NVM Wonen - BOG
telefoon (035) 541 84 45 | info@vanberkummakelaars.nl

Baerne

VAN DE VOORZITTER

En daar hebt u al het eerste nummer van de Baerne van het jaar 2016 in handen, met veel liefde en toewijding verzorgd door de redactie. Bent u ook zo'n 'stukkiesschrijver', zoals onze Carmiggelt van toen het pleegde uit te drukken, dan verzoek ik u dat te melden bij Henriëtte Beuk, want zij ziet u graag bij de redactie komen.

Ja beste leden, het jaar 2016 is voor de een goed begonnen, voor de ander wat minder. We gaan er van uit dat het uiteindelijk een heel goed jaar wordt voor ons allemaal.

Wat was de Nieuwjaarsreceptie een groot succes. De opening van de nieuwe expositie 'Het rode dorp' door de heer Hans van der Velden, directeur Eemland Wonen; de boekenbeurs die door de Oudheidkamer en onze Bibliotheek werd georganiseerd; de grote hoeveelheid bezoekers, geweldig! Ik kan u verklappen dat de verkoop van de Baarnse boeken boven verwachting goed gaat en dat de bibliotheek met een flink aantal boeken is verrijkt. Ook de bezoekersaantallen voor de expositie zijn bijzonder hoog, wat natuurlijk een opsteker is voor samensteller Ton van den Oudenalder c.s.

Het voorjaar staat in de startblokken en dan is het op de Oude Begraafplaats altijd een heerlijke periode om te vertoeven. Met het voorjaarszonnetje dat door de bomen piept is het een fantastische plek! Ga er eens heen op een vrijdagmorgen, wanneer Taco Hofstra en zijn team bezig zijn om de graven in stand te houden en het gras kort. Ook de koffie is er lekker.

Hou het activiteitschema in de gaten op onze website (of haal die even op in de Oudheidkamer), zodat u geen belangrijke evenementen mist, zoals de jaarlijkse excursie die georganiseerd wordt door het illustere duo Peter & Peter (Schmidt en Wertwijn), aangestuurd door Corrie Jansen. En let u ook even op onze adverteerders; zij ondersteunen onze vereniging door het plaatsen van hun advertentie. Nieuw is Slagerij Bokma met zijn heerlijke vlees. Een echte aanrader, dat kan ik u verzekeren.

Last but not least, kom naar de **Algemene Ledenvergadering op 22 maart a.s.** in Het Brandpunt. Voorafgaand de vergadering zullen de bewoners van de Watertoren een lezing geven hoe onder meer de verbouwing tot woonhuis is verlopen.

Een vruchtbaar en vrolijk 2016 gewenst,

André Mascini

INHOUD

Van de voorzitter	1
Watersnood 1916	2
Mes Délices, het huis van de schout	6
Excursie Huis Doorn	18
Giften vierde kwartaal 2015	19
Onthulling Joods Monument	20
Uitzichttoren Maarschalksebos	22
Schenkeningen ARWE	28
Colofon en agenda	32

Foto omslag: De ondergelopen polder zichtbaar vanaf de hoek Eemstraat/Kerkstraat, links het voormalige tolhuisje (coll. HKB)

Baerne

DE WATERSNOOD VAN 1916

In de nacht van donderdag 13 op vrijdag 14 januari 1916 kregen veel dorpen langs de zuidelijke 'kustlijn' van de Zuiderzee te maken met dijkdoorbraken wegens een te hoge waterstand die dagenlang zou aanhouden. Door de eeuwen heen hadden onder meer de polders van Eemnes tot aan Amersfoort regelmatig onder water gestaan, maar nooit zo langdurig. Dit bracht de overheid ertoe om werk te maken van de aanleg van de Afsluitdijk, die uiteindelijk in 1932 definitief werd opgeleverd. Daarna hebben er nooit meer watersnoodrampen plaatsgevonden in het Eemland. Het is inmiddels 100 jaar geleden dat Baarn enigszins te maken kreeg met deze wateroverlast, een mooie aanleiding voor een terugblik.

door: Henriëtte Beuk

De oorzaak van de overstroming was een noordwesterstorm die op 11 januari 1916 12 uur lang aanhield. Bij Den Helder werd die dag orkaankracht gemeten, dat wil zeggen dat de wind harder dan 33 meter per seconde waaide. De volgende dag draaide de wind naar het zuidwesten maar bleef onverminderd sterk waaien, waardoor het peil in de Zuiderzee niet onder het normale niveau kon zakken.

Bovendien kwam 13 januari in het zuidelijke deel van de Noordzee een tweede depressie voor die een zware westelijke wind veroorzaakte, waardoor het opgestuwde water vanuit het noorden niet weg kon vloeien door het Kanaal. Dezelfde dag rond 17 uur

nam de noordwestenwind toe en ook de vrijdagochtend was er nog een sterke wind overgaande in een noordnoordwestelijke storm die nog 16 uur zou doorrazen. Van half 3 's nachts tot 's morgens 7 uur schommelde de waterstand tussen 2m70 en 2m90 NAP. Aan de ondiepe zuidkant van de Zuiderzee leidde dit tot een opeenhoping van water dat niet terug kon vloeien en een

weg over het land zocht. De dijken bleken niet bestand te zijn tegen de kracht van het water. Traditiegetrouw waren de stoomgemalen vanaf 20 november tot 1 maart uitgeschakeld, men verkeerde in de veronderstelling dat het land geen grote schade zou ondervinden als het tijdens de winter onder water kwam te staan. Bijkomende factor was dat deze gemalen langs de Eem niet eens krachtig genoeg waren om de polders droog te houden gedurende de herfst en de winter, dus het vee stond vaak al vroeg in het najaar op stal.

Problemen bij de buren

In de avond van 13 januari 1916 rees het water in Spakenburg al boven stormpeil, maar men bemerkte de rampspoed vanuit

de Zuiderzee pas laat op. Er was namelijk die avond een brand in het dorp uitgebroken die met man en macht geblust moest worden. De wind joeg het vuur steeds op, dus het was vechten tegen de bierkaai. De vissersbotters lagen niet verankerd in de haven en sloegen door de storm en de hoge waterstand tegen de huizen aan de Nieuwe Haven en de Weikampdijk. Huizen raakten ontwricht en de boten liepen averij op. Bewoners zochten een veilig heenkomen op bovenste verdiepingen en bij de boeren liepen de stallen vol water, waardoor het vastgebonden vee geen kant meer op kon en een tragische dood vond.

In Eemnes ging het die nacht ook mis: om 21:00 u waren de polders al volgelopen en aan het einde van de Meentweg was het water over de dijk gekomen, toen burgemeester Louis Rutgers van Rozenburg zijn Baarnse collega Ferdinand Folef d'Aulnis de Bourouill waarschuwde en om hulp vroeg. De gemeente-architect F.F. de Boois en een aantal van zijn medewerkers trokken vanaf de loods van gemeentewerken aan de Zandvoortscheweg met een met zandzakken gevulde wagen richting de Wakkerendijk, maar hij zag bij Groeneveld al dat de situatie erger was dan verwacht. De wateroverlast bij de Drakenburgergracht werd kundig ingedamd en vervolgens ging de groep waterbestrijders door naar Eemnes om bij de T-splitsing met de Laarderweg een nooddam op te werpen met hulp van de opgetrommelde militairen die in kamp Laren gelegerd waren. Deze dam voorkwam het onderlopen van de belangrijke verkeersweg naar Amsterdam.

Bij het kriecken van de ochtend zagen De Boois en zijn mannen vanaf de Zandvoortscheweg een gigantische waterplas in de polder en gaten in de dijk bij Eembrugge. Timmerman Dop kwam toen net in zijn bootje aandrijven vanuit Eemnes en de heren De Boois, Duist en De Graaf stapten aan boord om poolshoogte te nemen in Eembrugge. Die dag werden 25 kelders aan de Zandvoortscheweg leeggepompt en dat was het ergste wat de bebouwde kom van Baarn was overkomen.

Aan de noordelijke gemeentegrens bleek de situatie wel rampzalig. Rond middernacht stroomde het water de brugwachterswoning aan de Eem in en de bewoners van het Baarnse Zuidereind en Eembrugge hadden het zwaar te verduren, net als hun vee en hun boerderijen. Doornat en verkleumd hadden zij het vege lijf weten te redden door naar (hooi)zolders te verkassen en vrijdagmiddag kwamen er al mannen uit Baarn de getroffenen ophalen om in die plaats tijdelijke opvang te genieten. Er was een gulle ontvangst met volop eten en drinken georganiseerd in hotel/café-restaurant *De Pauw* (met stalhouderij), van N. Verbeek, aan de Eemnesserweg (nu het leegstaande pand van Garage Kooij). Een gymnastieklokaal van de Prinses Julianaschool diende als slaapplek en hier hebben de Eemdijkers negen dagen vertoefd. Maandag 24 januari kon men weer veilig naar huis terug keren.

Gerrit Hilhorst en zijn vriend Schoonderbeek (die vlakbij Gerrit woonde aan de Baarnse kant van de Eembrug) moesten het paard veilig stellen bij Theus Schothorst aan het

Zuidereind. Ze konden die donderdagnacht net op tijd thuis komen voordat de vloed kwam.

Jan Lokman en Nico Bos stonden vrijdagochtend aan de Tromplaan en richtten de kijker op de boerderij *De Wolkenberg* van Rijk Hilhorst. Zij hadden het vermoeden dat de bewoners in levensgevaar verkeerden en gingen samen met schipper A. Kuijper in diens boot op pad. De familie Hilhorst werd gered en zij haalden ook Raven en de familie Vermeulen bij het Zeldertse gemaal op.

Ook Bouwmeester en zijn gezin zijn gered door Schoonderbeek en de gebroeders Schimmel. Bij deze boer waren meer dan 30 stuks hoornvee verdronken, de beide paarden hebben 48 uur in het water gestaan terwijl ze de hals strekten om het hoofd boven water te houden.

De volgende dag keerden de redders terug om het nog levende vee te verzorgen.

De gevolgen

Wonder boven wonder was er geen mensenleven verloren gegaan in Eemnes, Eembrugge, Eemdijk, Bunschoten en Spakenburg. Maar veel koeien, paarden, varkens, kippen, ganzen en schapen waren verdronken en ook het onroerend goed had flink te lijden gehad. Gebouwen waren verzonken of ingestort, ook het paviljoen van het Baarnse zwembad aan de Eem was vernietigd, hele muren weggeslagen, het meubilair verbrijzeld en vernield, kledingstukken en beddengoed druipnat en weggespoeld, winkelwaren en levensmiddelen bedorven en niet meer te gebruiken. In de getroffen dorpen lag het werkzame leven stil, de scholen bleven drie weken gesloten.

Men was ingesloten door het water, maar zat zonder drinkwater, er was geen telegrafische verbinding meer en ook de postverbindingen lagen stil.

Zaterdag 15 januari 1916 werd nog een detachement van 56 militairen, een kapitein en een luitenant voor Eembrugge ingezet, maar die konden 's middags om 14:00 u weer vertrekken, aangezien de benodigde pontons niet gemist konden worden in Amersfoort. Onder leiding van de Baarnse wethouders jhr. mr. J.H.W. Rutgers van Rozenburg en N. Wafelbakker werd voedselhulp opgestart. Baarn zorgde voor de noodlijdenden aan de Eemdijk, circa 40 personen werden op kosten van de gemeente verpleegd, anderen vonden een gastvrij onderkomen bij particulieren. Via het Rode

Kruis werden vanaf maandag 17 januari dekens, kleding en matrassen verstrekt.

Beeld

Coll. HKB, de medaille is van wikipedia.nl.

Bronnen

Archief Eemland

Archief HKB, dossier Eembrugge

Blokhuis, A. en S. Vellenga: *Als dam en dijk bezwijkt: schetsen van den stormvloed te Bunschoten, Spakenburg, Eemdijk en Eembrugge in louwmaand 1916* (1916).

Daalen, C.K. van: 'Iets over de gevolgen van de laatste overstroming in de provincie Utrecht' in *De Eembode* d.d. 20-6-1916

Moelker, H.P.: *De zuidkust van de Zuiderzee, geïsteerd door de stormvloed januari 1916* (1986)

Lokale helden

Een jaar later, in juli 1917, kregen elf mannen uit Baarn die zich ingespannen hadden tijdens de stormvloed een watersnoodmedaille aangeboden door burgemeester jhr. mr. J.W.H. Rutgers van Rozenburg. Gemeente-architect Ferdinand Frederik de Boois (*Den Helder, 7-10-1874) ontving een zilveren exemplaar en de volgende personen kregen een bronzen versie:

Hendrik Schimmel (*Baarn, 28-2-1866), arbeider, Eemweg 15

Wilhelmus Schimmel (*Baarn, 16-5-1872), arbeider, Eemweg 15

Cornelis Schoonderbeek (*Baarn, 16-12-1863), landbouwer, Eemweg 18

Nicolaas Bos (*Baarn, 8-10-1886), werkman, Balidwarsstraat 6

Peter Frans Koops (*Bunschoten, 18-11-1888), werkman, Schoolstraat 51

H. Kuiper (?) werkman, Oosterstraat 55

Jacobus Hendricus Verwoerd (*Baarn, 5-5-1883), werkman, Javalaan 16

Jan Lokman (*Baarn, 11-5-1888), werkman, vertrokken naar Zandvoort, heeft de medaille niet ontvangen

Willem van de Steeg (*Montfoort, 21-8-1889), werkman, Balistraat 26

Gerrit Gerritsen (*Bussum, 7-12-1885), arbeider, Jacob van Lennepstraat 19.

MES DÉLICES, HET HUIS VAN DE SCHOUT

Op de plek waar nu al ruim een eeuw het gemeentehuis van Baarn staat, stond in de 18e eeuw ook al een gebouw voor de lokale bestuurder en handhaver der wet. Het herenhuis *Mes Délices* werd in 1740 gebouwd als riant alternatief voor het Schoutenhuis aan de Brink, dat als oudste monument van Baarn nog steeds fier overeind staat. Hoe de sloop van een boerderij achter de Pauluskerk leidde tot een groot domein waarover de gemeente nog steeds beschikt, wordt in onderstaand artikel toegelicht.

door: Henriëtte Beuk

Het *Schoutenhuis* ¹ aan de noordzijde van de Brink was door schout Eduard Lodewijk Pook van Baggen ingericht. Toen zijn opvolger schout Kempe overleed, werd op 16 januari 1740 Christiaan Wijardi Plesman in die functie aangesteld, maar die bleek niet zo tevreden te zijn met de ambtswoning. Er stond een boerderij achter de Pauluskerk die hij kocht en vervolgens liet slopen om er een flink herenhuis te laten bouwen, dat 'Mes Délices' genoemd werd (oftewel mijn genoeg).

Plesman was rond 1700 geboren als zoon van de predikant Simon Gottfried Plesman in Pilsum, in het Duitse Oost-

Friesland, vlakbij de monding van de Eems. Hij trad in de voetsporen van zijn vader en studeerde theologie ² in Franeker. Als predikant was hij in 1725 in dienst van de VOC kamer Amsterdam getreden en hij bekleedde dit ambt achtereenvolgens in Malakka (aanvang 26-6-1726), in Onrust in de baai van Batavia (aanvang 12-12-1730) en vanaf 1733 in Batavia zelf. In die laatste plaats huwde hij op 27-7-1725 Susanne Vogtelen, weduwe van Eldert Ongewassen, binnenresident van het Chinese hospitaal. Zij overleed in juni 1736 en Plesman hertrouwde in Batavia op 14-7-1737 met Petronella de Voogt, weduwe van

Ca. 1745

Ca. 1860

ds. Petrus Hoevenagel (afkomstig uit Leiden). De moeder van Petronella was Maria Constantia de Haaze, afkomstig uit Middelburg, die in 1726 hertrouwd was met Johannes Lenegra, opperchirurgijn en voormalig lid van de Heeren Heemraden van Batavia en ommelanden. De vader van Petronella was Rutger de Voogt, een onderkoopman van Duitse afkomst in dienst van de VOC kamer Zeeland en hij was reeds overleden toen Petronella trouwde met Plesman. De toekomstige schout van Baarn bewoog zich dus in de kringen van Nederlandse notabelen in Oost-Indië. Nadat hij met zijn zwangere echtgenote Petronella in 1739 per schip terugkeerde in Nederland, kocht Plesman op 16-12-1739 van Willem Janson een pakhuis met huis en erf aan de Amsterdamse Elandsgracht, tussen de Hazenstraat en de Lijnbaansgracht, waarin een suikerraffinaderij was gevestigd. Een zekere handelsgeest en welstand kunnen wij hem dus niet ontzeggen. Zijn schoonmoeder moet zeer vermogend zijn geweest, want niet lang na de terugkeer naar Nederland, kocht zij het buiten *Vrede en*

Rust in Maarssen en zij hernoemde het *De Hazenburg* ³. Tevens bewoonde zij een pand in de Utrechtse binnenstad, aan de Sint Pietersdam.

Het ambt van een schout

Vanaf de Middeleeuwen lag de bewaking van de openbare orde en de uitvoering van de rechtspraak in handen van schout en schepenen. Aangezien Baarn een heerlijkheid vormde met Soest, Ter Eem en Eemnes stelde de heer van de heerlijkheid de schout en schepenen aan. Op 3-9-1674 droegen de Staten van Utrecht het domein over aan stadhouder Willem III, maar bij diens overlijden verviel het weer aan de Staten. In 1714 kocht prinses Maria Louisa van Hessen-Kassel (moeder van stadhouder Willem IV) de ambachtsheerlijkheden Soest, Baarn en Ter Eem van de Staten van Utrecht, waardoor Plesman aan deze koninklijke hoogheid verantwoordelijk moest afdragen.

De taken van een schout

Dorpen maakten doorgaans deel uit van een heerlijkheid. De heer van het dorp bemoeide zich vaak niet met de dagelijkse gang van zaken en benoemde een schout om in zijn naam te handelen. Deze kreeg, naast de justitiële taken als openbaar aanklager en hoofd van het opsporingsapparaat, ook een bestuurlijke verantwoordelijkheid. De schout werd aangesteld als hoofd van de schepenbank. In die functie was hij niet alleen voorzitter bij rechtszittingen, maar ook bij bestuurlijke vergaderingen.

Vergelijkbaar met de functie van de tegenwoordige burgemeester had de schout de taak om als beambte in dienst van zijn heer de leenmansplichten te innen en schulden te delgen. In de oudgermaanse rechtspraak (*ding*) is de schout de voorzitter en heeft hier een driedelige functie. Hij vormt samen met de schepenen en de secretaris het dagelijks bestuur van de gemeente. Daarnaast is de schout de aanklager in criminele zaken, en zit hij de rechtszittingen van de schepenbank voor. Tenslotte is hij hoofd van politie. Als voorzitter van het plaatselijk bestuur, hoofd van de plaatselijke politie en officier van justitie lijkt de functie van schout nog het meest op die van de huidige burgemeester. In de 18e eeuw verandert de naam schout in drossaard. Na de instelling van de gemeenten onder Napoleon in Nederland in 1811 wordt de naam 'maire' ingevoerd voor burgemeester, die in 1814 wordt gewijzigd in burgemeester, in 1817 weer in schout en in 1825 definitief (per Koninklijk Besluit) naar burgemeester.

De nieuwe ambtswoning

Het *Schoutenhuis* zal vermoedelijk op Petronella en haar moeder een te benauwde indruk hebben gemaakt, waardoor de impuls gegeven werd om een groter huis te betrekken. En groot werd *Mes Délices*: beneden had het zes vertrekken, waarvan drie behangen waren, en voorzien waren van Italiaanse schoorstenen en spiegels, en een fraai uitzicht boden. Dit behangen wilde zeggen dat

de wanden met wandkleden of bewerkt leder bekleed waren, terwijl de andere vertrekken een witte muur vertoonden. Boven bevonden zich drie grote en twee kleine kamers, en over het gehele huis liep een zolder die als kleierzolder was ingericht. Voorts bevatte het huis nog een provisiekamer. Dan waren er beneden twee afzonderlijke kelders aan de voorzijde en twee aan de achterzijde van het huis. Verder een kookkeuken, met twee pompen, die uitzicht op de achtertuin bood. Bovendien was er een stalling voor vier paarden, koetshuis, hooi- en turfzolder, met slaappleats voor de knecht, en een tuin die geheel door een houten schutting was omgeven en beplant was met vruchtbomen.

Door aankoop was het grondbezit telkens uitgebreid en zo kon worden opgesteld dat deze schout een 'deftig heer' was en kapitaalkrchtig bovendien. Geen wonder dat Plesman die begon met het ambt van schout in de loop der jaren kerkmeester werd: als beheerder der gelden zowel van de 'politieke armen' ⁴ als van de diaconie, was hij een man van gezag en invloed.

In 1743 kocht Plesman het *Schoutenhuis* (f 4.800) met nog een huis, erf, herberg en hof *daar het gerechtshuis gehouden wordt en het statenwapen uithangt*. Het huis *Mes Délices* werd nu het huis van de schout en het gerecht verhuisde van de herberg *Het Statenwapen* ⁵ naar het *Schoutenhuis*.

Niet alleen het grondbezit en het aan-

zien van Plesman groeide: het gezin kreeg vijf kinderen: Simon Willem (gedoopt 12-6-1740), Willem Jakob (gedoopt 11-11-1742), de tweeling Maria en Engelina (gedoopt 18-10-1744) en Rutger Henrikus (gedoopt 27-7-1749). Schoonmoeder Maria Constantia is bij alle doopgelegenheden de enige getuige. Maar een jaar na de doop van de laatstgeborene was er niets meer over van het fraaie plaatje, want Plesman was in opspraak geraakt wegens verduistering van gelden van de diaconie en nam in de avond van 10-11-1750 de benen. Daarop volgt op 13-5-1751 de scheiding tussen de echtelieden, waarbij de voogdij voor de oudste zoon Simon Willem naar de vader gaat, maar dat wordt op 19-3-1752 gewijzigd, omdat Plesman zijn zoon verwaarloosd. Alle drie de zoons groeien voortaan op bij moeder Petronella. De tweeling is vermoedelijk overleden, misschien al kort na de geboorte, zij komen in ieder geval niet meer voor in de betreffende notariële akten. Grootmoeder Maria Constantia overlijdt in 1751 en Petronella is haar enige erfgenaam.

Roemloos einde

Hoe het met Christiaan Wijardi Plesman afliep, is in nevelen gehuld. Op 18-10-1751 wordt door hem en Petronella nog een procuratie voor openbare verkoop van de suikerraffinaderij in Amsterdam verstrekt aan een makelaar, dan wonen de voormalige echtelieden allebei in Utrecht. Officieel is Plesman pas in 1752

uit zijn ambt van schout 'gedemitteerd'. Er is een notariële akte uit 1759 gevonden in het Regionaal Archief Alkmaar waarin ene Christiaan Weijerz (oftewel Wiardi) Plesman afstand doet van iets ten gunste van Zacheüs Stoezak, die in 1734 eerste administrateur was in het pakhuis van Onrust op Java. Destijds verbleef Plesman ook op Java, het is mogelijk dat hij 25 jaar na dato hulp kreeg van een oude relatie.

Van Petronella de Voogt is ook niet veel terug te vinden. In een notariële akte d.d. 2-12-1769 noemt zij zich wel weduwe Christiaan Wyardi Plesman, wanneer ze haar zoon Willem Jacob benoemt tot executeur over haar goederen en effecten in Engeland. Daarmee kunnen wij afleiden dat Plesman tussen 1759 en 1769 overleden moet zijn.

Zijn zoons hebben na de scheiding van hun ouders de achternaam van hun moeder aangenomen. Simon Willem monsterde, na eerdere reizen naar West-Indië, in 1768 aan bij de VOC kamer Amsterdam als botteliersmaat en kwam twee jaar later te overlijden in Kaap de Goede Hoop.

Rutger Henrikus werd evenmin oud, hij overleed op 14-jarige leeftijd en werd in 1763 begraven in Maarssen.

Willem Jacob is de enige zoon die voor nakomelingen zorgde en zijn stamreeks beslaat vele generaties.

Verkoop van Plesman's bezit

Na het verdwijnen van Plesman uit Baarn zat het gerecht met een probleem: er was

geen schout en er was geen geld. Twee jaar later op 13 mei 1752 werden alle bezittingen van Plesman en zijn vrouw verkocht, en kocht Jacob van Staden, armmeester, voor de diaconie de dorps-herberg 't *Statenwapen* voor f 980. Was dit het bedrag dat verduisterd was van de diaconieleden? Het gerecht wilde in ieder geval beslag leggen op de gelden, want schout Plesman had geen rekening verantwoording gedaan over de kosten en reparaties van kerk en toren, die op f 6.000 waren begroot en voor rekening van het dorp kwamen.

Mes Délices werd op 31-5-1752, in opdracht van Plesman, verkocht aan mr. Huybert van Rijck, raadfiscaal over Noord- en Zuidkust van Afrika. Deze Van Rijck werd in 1753 schout en gadermeester der hoge heerlijkheid van Baarn en Ter Eem. Ook deze schout begon met het bezit uit te breiden, door een gedeelte van de kerkhofruimte aan zijn tuin toe te voegen. Zo kocht hij op 8 augustus 1755 een huisje achter de kerk aan de Holleweg (later Laanstraat). Dit kan het oudste gedeelte zijn van het in 1805 aangebouwde huis *De Verroeste Schaar*. Wanneer mr. Van Rijck op 28 maart 1767 zijn ogen sluit, laat hij weduwe Anna Christina Smith met zes minderjarige kinderen achter. Zij erft het Baarnse bezit van een halve morgen groot met de tuinmanswoning *Nimmerdor*, koestal, hooiberg en mestvaalt, en hertrouwt met Pieter Ader. In 1766 is zij inmiddels gescheiden van Ader en verkoopt het huis *Mes Délices*

voor f 3.825 met verdere bezittingen aan mr. A.M. Temminck, commissaris der stad Amsterdam, die *Nimmerdor* voor f 180 in handen kreeg. Ook deze man was op uitbreiding bedacht en kocht in 1777 nog 180 roeden bouwland ten zuiden van de Holleweg.

Van ambtswoning naar buitenplaats

Met het overlijden van schout Van Rijck kwam er een einde aan de schouten-huisfunctie van *Mes Délices*. In 1781 was dit herenhuis nog in handen van mr. Temminck, en of het huis nu door versterving of vererving in bezit is gekomen van de secretaris Ocker van Schuylenburgh van Haarlem weten wij niet; wél dat hij in 1784 het huis met tuinmanswoning en moestuin verkoopt aan de echtelieden Jorinus Martinus Vos-Bongardt, kanunnik van het kapittel van Oud-Munster te Utrecht, voor f 10.000. Deze vergroten in 1791 het terrein door van Reinhardt Scheerenberg – de eigenaar van *Peking* – een daghuurderswoning, die tot twee woningen ingericht was, met erf en werf te kopen voor f 190.

Drie jaar later kochten de heer en mevrouw Vos-Bongardt van jkvr. A.C.G. Bosch vrouwe van Bunschoten, een stuk grond met eiken beplant, *doch vanouds een ledige huisplaats en hofstede*, waarvan ten noorden wonende Dirk Kuipers, voor f 80 vrij geld. Uit deze aanduidingen kan worden opgemaakt dat dit de gronden zijn waar nu het Oranjepark is.

Acht jaar later (in 1802) verkocht weduwe Vos-Bongardt *Mes Délices* en al wat ertoe behoorde aan de toenmalige bewoner

van het in verval geraakte *Drakenburg*, de heer Gysbert Hermannus Mulder. Hij bleef niet lang eigenaar: in 1802 voor f 8.000 bezitter geworden, deed hij het in 1809 over aan de familie Six.

Uitbreiding der bezittingen

Mevrouw Jacoba Hulft, douarière mr. Nicolaas Six (1763-1807), kocht het huis, de dubbele bank in de kerk, twee daggelderswoningen onder één dak gelegen naast de tuinmanswoning no. 63 (*Nimmerdor*), een bosje iepen- en eikenhout, gelegen ten zuiden van het huis van Dirk Kuipers. Zij schafte dit alles aan voor f 12.500. In 1810 verleende het toenmalige gemeentebestuur haar toestemming de gemene weg, die over haar grondgebied liep, te verleggen en

te verbreden, zodat hij ten zuiden van het huis van Dirk Kuipers zou lopen. Deze weg kreeg later de naam van het 'kerkepaadje' en werd door het Baarnse bos de kortste verbinding met Soestdijk. Tien jaar later, in 1820, kocht mevrouw Six-Hulft van Jacob van Dijen een morgen driestland, om in 1842 van Lambert van de Geer 14 roeden, 18 el, 16 palm bouwland te kopen, waardoor dit gedeelte van haar bezitting flink in waarde steeg.

Nog in 1834 kocht mevrouw Six hier grond aan waarmee het terrein achter het herenhuis werd vergroot. Zo was de toestand van *Mes Délices* en omgeving, wanneer mevrouw Six met haar twee dochters in de zomermaanden naar Baarn kwam. Op 8 september 1830

Kadasterkaart 1832 – de gestreepte kavels zijn het grondbezit van *Mes Délices*, dat zich ook nog uitstrekte naar het westen met het grote rechthoekige perceel (*hisgis.nl*)

had hier het huwelijk tussen haar oudste dochter jkvr. Johanna Philippina met mr. Jan Jacob Pieter Herseele plaats, die sedertdien zijn schoonmoeder bij verschillende gelegenheden vertegenwoordigde.

Heeft de dood op 3 maart 1842 de oude mevrouw verrast dat zij, die zeer nauwkeurig scheen, verzuimd had haar laatste wil op schrift te stellen? Een jaar later, op 11 mei 1843 had voor notaris J. Crommelin de boedelscheiding plaats. De jongste der twee zusters, jkvr. Johanna Jacoba Six kreeg het huis *Mes Délices*, plus de twee huizen achter de kerk, de percelen weide-, hooi- en bouwland, hakhout en moestuinen. Kortom alles wat in Baarn het eigendom der familie en rondom het huis gelegen was.

In 1844 kreeg jkvr. Six het nog voor elkaar dat het voetpad dat over haar terrein van de toen genoemde Holleweg achter de huizen met het rieten dakjes en langs het eerder genoemde huis van Dirk Kuipers *De Verroeste Schaar* naar de Soestdijkerstraatweg liep, verlegd werd naar wat nu de Oranjestraat heet.

Ruim twintig jaar heeft jkvr. Six alles het hare mogen noemen en na haar overlijden op 20-1-1866 werd haar zuster Johanna Philippina van Heersele-Six eigenaresse van het Baarnse familiebezit. Alleen was er voor haar echtgenoot een beperkende bepaling, namelijk wanneer Johanna Philippina overleed, en hij na haar dood niet hertrouwde, dan behield hij levenslang het vruchtgebruik van haar nalatenschap. De heer Van Herseele

heeft deze bepaling geëerbiedigd en tot zijn laatste ure, dat in 1899 kwam, gestand gedaan, Hij was in Baarn een geziene persoonlijkheid, zoals zijn geschilderd portret in de Herensociëteit aan het Stationsplein bewijst. Van 1809 tot 1899 was *Mes Délices* in het bezit van de familie Six geweest, maar op 20 mei 1889 kwam alles ter veiling in Amsterdam.

Laatste eigenaren van het herenhuis

Het huis en de rest van het 8 ha grote bezit werd nu eigendom van de heer E. Stoop te Amsterdam. Deze bracht grote veranderingen in het huis aan, het werd geheel gemoderniseerd. Na het vroegtijdig overlijden van haar echtgenoot verkocht weduwe Stoop het bezit op 26-3-1906 voor *f* 36.000 aan de gemeente Baarn. Maar zij stelde één voorwaarde: op de uiterste hoek van haar terrein, waar nu de Oranjestraat, Leestraat en Stationsweg een viersprong vormen, had zij een koepel staan en die plek wilde zij gereserveerd zien om daar een kleine villa te bouwen voor zichzelf. Haar wens werd gerealiseerd en zo verrees hier voor haar in 1908 de villa *Quatre Bras* (oftewel viersprong). Deze villa (Stationsweg 29) werd later in de jaren 1970 ook door de gemeente Baarn aangekocht, inwendig veranderd en verbouwd, en met de in oktober 1959 aangekochte huizen, hoek Nijverheidstraat, Stationsweg en het Oranjepark met het politiebureau met het gemeentehuis één geheel uitmakend, kwam het aloude grondbezit van de Brink tot aan de Oranjestraat weer in één hand.

Een nieuwe zetel voor het gemeentebestuur

Het oude herenhuis *Mes Délices* werd in 1906 afgebroken en bij de afbraak ontdekte men een steen waarin het jaartal 1741 gebakken was. Ook op een van de zolderbalken werd dit jaartal aangetroffen. Honderdvijfenzestig jaar waren deze cijfers verborgen gebleven en was het huis een sieraad voor de oude Brink geweest. Het moest plaats maken voor een nieuw gemeentehuis, ontworpen door de heer F.F. de Boois, gemeente-architect en directeur der gemeentewerken. De bouw was voor f 50.196 aangenomen. De bouwkosten zullen, na de inrichting en de aankleding, de kluis op de eerste verdieping, wel niet beneden de ton zijn gebleven.

Later vond – bij de uitbreiding der gemeente – meer dan één inwendige verandering plaats. Enkele diensten, waaronder Publieke Werken, moesten buiten het gebouw onderdak vinden. Aan de Stationsweg, op het voormalige domein van *Mes Délices* en *Quatre Bras* werden de diensten van politie, ontvanger en sociale zaken, en speelvelden voor de sport ondergebracht. Deze gebouwen werden in de jaren 1970 echter gesloopt voor een uitbreiding van het gemeentehuis. Het raadhuis van De Boois staat echter nog steeds te pronken aan de Brink, van oudsher dé plek voor het Baarnse gemeentebestuur.

Dit artikel is een bewerking van het artikel van J.K. van Loon, eerder verschenen in de Baerne (1976).

Beeld

Voor zover niet anders aangegeven, coll. HKB.

Bronnen

Archief Eemland

cbg.nl

gahetna.nl

hisgis.nl

wiewaswie.nl

Loon, J.K. van: 'Baarns gemeentehuis of de lotgevallen van een schoutenhuis en omgeving' in *Oud-Utrecht*, no.12-1963

Noten

1. Over vroegere schoutenhuisen wordt geen melding gemaakt. Het huis Brink 10 is het huis dat door de eeuwen heen de naam van schoutenhuis gedragen en behouden heeft.
2. *Disputatio theologica de vera notione legis & varia* (Franeker, 1722)
3. Dit buiten wordt in 1749 verkocht aan haar neef Willem C. Jonck. Maria Constantia de Haze overlijdt in 1751 te Utrecht en ligt begraven in Maarssen.
4. Politieke armen waren personen die niet tot de hervormde kerk behoorden.
5. Deze herberg stond haaks op de Pauluskerk, op de hoek van de Brink met de Bosstraat. Op deze plek verrees later de pastorie.

Uw oude of nieuwe huis meesterlijk geschilderd?

SCHILDERSBEDRIJF

u.d. Horst

CANTONLAAN 1 - 3742 CH BAARN
TEL. (035) 542 28 93 - FAX (035) 543 02 58

Voor Baarn en omstreken van oudsher bekend

Welkom bij Eethuys-Cafe "De Generaal"

Eethuys-Cafe "De Generaal" is gesitueerd in het stijlvolle monumentale pand uit 1870 dat in haar oorspronkelijke functie jarenlang dienst heeft gedaan als station Baarn, inclusief wachtkamer voor de Koninklijke familie. Het restaurant grenst aan het populaire wandel- en fietsgebied het Baarnsche Bos en is gemakkelijk bereikbaar met de trein of de auto (parkeren gratis).

Dagelijks geopend

Eethuys-Cafe "De Generaal" is dagelijks geopend vanaf 10:00 uur. De keuken is vanaf 12:00 uur geopend, waarna het ook mogelijk is om uit de zeer gevarieerde menukaart te bestellen.

Groot terras

Het restaurant beschikt over twee ruime zalen en een groot terras. In de zomer is het mogelijk, zolang het weer het toelaat, om buiten te dineren. Reserveren is niet noodzakelijk maar wordt echter wel aangeraden.

Wij staan u gaarne telefonisch te woord voor verdere vragen of reserveringen Eethuys-Cafe "De Generaal", Lt. Generaal van Heutszlaan 5, 3743 JL Baarn - Tel: (035) 5421784.

juwelier
van doorm

Al vier generaties liefde voor 't vak.

Brinkstraat 14-16 3741 AN Baarn Tel: 035-5413107
info@juweliervandoorm.nl www.juweliervandoorm.nl

ZANDVOORTWEG 1A
3741 BA BAARN
TELEFOON: 035 541 2063

Eemnesserweg 12, postbus 97, 3740 AB Baarn
Telefoon: (035) 541 33 21, telefax (035) 541 81 53
E-mail: info@debaarnsenotarissen.nl

PLEZIERIG LEVEN, ZORGELOOS WONEN

DANKZIJ ONS ZORGHOTEL
KUNT U EVEN 'PROEFWONEN'

Welkom bij Huize Brandsen. Een sfeervol woon-zorghuis en zorghotel midden in het gezellige en groene Baarn. Hier geniet u van professionele levensloopbestendige zorg, ruime appartementen en een levendige sfeer. Een zorgindicatie is niet noodzakelijk. Zo wordt verzorgd wonen zorgeloos leven. Zie www.huizebrandsen.nl

HUIZE • BRANDSEN
verzorgd wonen

Koningweg 2, 3743 EV Baarn 035 541 3055 info@huizebrandsen.nl www.huizebrandsen.nl

APOTHEEK JULIUS

Sinds 1886

M.A. Smulders - de Jong apotheker

UW GENEESMIDDEL ONZE ZORG

Laanstraat 26, 3743 BG Baarn

Telefoon (035) 5412432

Fax (035) 5421021

E-mail apotheekjulius@ezorg.nl

www.apotheekjulius.nl

AL 35 JAAR STERK IN:

- TAPIJT
- LAMINAAT
- GORDIJNEN
- VITRAGE
- RAAMDECORATIE
- MEUBELSTOFFERING
- BEDDEN
- BOXSPRINGS
- DEKBEDDEN EN KUSSENS
- BEDTEXTIEL

VAKKUNDIG,
ERVARING, SERVICE EN
EEN DESKUNDIG
ADVIES

DE WOON- EN SLAAPSPECIALIST
VAN BAARN E.O.

jan buis

NIEUWSTRAAT 24-27, 3743 BK BAARN

WONEN: TEL. 035-5412600

SLAPEN: TEL. 035-5413076

Baerne

EXCURSIE HUIS DOORN

Het jaarlijkse uitstapje van de leden van de HKB op 19 september jl. ging dit jaar naar museum Huis Doorn. Niet zo ver weg, en misschien was dat de reden dat de bus niet helemaal vol zat: een aantal leden had Huis Doorn al zelf bezocht. Toch was dit bezoek beslist de moeite waard. Want niet alleen kregen we onder leiding van een gids een uitvoerige rondleiding door Huis Doorn zelf, ook de tentoonstelling *Tussen twee vuren* over Nederland en de Eerste Wereldoorlog gaf in een notendop een compact, maar rijk gedetailleerd overzicht van hoe het neutrale Nederland toch op allerlei manieren te maken kreeg met deze oorlog.

door: Marjo Stam

Na aankomst in druilerig Doorn werden we met koffie en appelgebak ontvangen in de fraaie Oranjerie. Buiten regende het, binnen was het warm en klonk er een gezellig geroezemoes van de deelnemers aan de excursie. Daarna kon ieder in eigen tempo, in het naast de voormalige garage aangebouwde nieuwe paviljoen, langs de expositie over de Eerste Wereldoorlog slenteren en de vele voorwerpen en foto's voorzien van thematische, beknopte informatie in zich opnemen. Na een lekkere en gezellige lunch splitste de groep zich voor een rondleiding door het voormalige huis van Duitse keizer Wilhelm II die na het verlies van de WO-I naar Nederland gevlucht was. De enthousiaste vrijwilligers-rondleiders vertelden uitgebreid en met veel aandacht voor bijzondere details over het leven van de keizerlijke familie in Huis Doorn. Zo uitgebreid, dat de musici van Concert Trio 'Serenata' al

enige tijd zaten te wachten tot iedereen na de rondleiding was teruggekeerd naar de Oranjerie. De dames-musici hadden daar zichtbaar geen moeite mee: vol enthousiasme en schwing speelden ze hun klassiek concertje op fluit, harp en viool, waarvan de deelnemers voorzien van een kopje thee en petitfours overduidelijk genoten. Zo werd het een afwisselende en rijk gevulde dag, met dank aan het enthousiasme en het voorbereidende werk van de organisatoren Corrie Jansen, Peter Schmidt en Peter Wertwijn.

Baerne

GIFTEN VIERDE KWARTAAL 2015

Dit kwartaal is de schat van de Oudheidkamer met maar liefst 57 objecten uitgebreid, waaronder 13 boeken, 4 kunstwerken en 17 promotie-artikelen. Op onderstaande foto ziet u een selectie van de recente giften. Wij danken de gulle gevers van harte!

Mocht u van zins zijn om op te ruimen en treft u tijdens die actie spullen aan die van Baarnse afkomst zijn of als onderwerp Baarn hebben? In de collectie van de Oudheidkamer zullen ze een goed tehuis vinden.

Hier ziet u het boek *Over leven Vught-Auschwitz-Buchenwald* door Ernst Verduin; een zwart poederdoosje met op de deksel de letter H (Hylkjen) en in het deksel een spiegeltje; foto van oma Van der Laan, Lage Vuursche (ong. 1875) geplakt op houten plaatje; tekening van burgemeester Miedema in passertout door Anita Lutterop-Schut; stalen naamplaat autorijschool mej. A. Bouwhuijsen, Baarn; een koperen schoenlepel met lange steel, voorzien van het gemeentewapen van Baarn; een damklok, gemaakt door Jan van der Laan (horlogemaker bij Daniël) voor damvereniging O.K.K. Oefening-Kweekt-Kennis, gebruikt tussen 1940-1960; een zwart geborduurd avondtasje met zilveren sluiting en een PTT-pet.

Baerne

DIT ZIJN DE NAMEN

MONUMENT VOOR OMGEKOMEN JOODSE BAARNAARS

Ruim 70 jaar na de bevrijding van Auschwitz en het einde van de Tweede Wereldoorlog is op 27 januari jl, de Internationale Herdenkingsdag voor de Holocaust, in het Amaliapark aan het Stationsplein in Baarn een plaquette onthuld met 45 namen van Joodse Baarnaars die omkwamen in de concentratie- en vernietigingskampen tijdens de Tweede Wereldoorlog.

door: Marjo Stam

Al eerder waren diverse pogingen, ook door leden van de HKB, ondernomen om een monument op te richten voor deze omgekomen inwoners van Baarn. Pogingen die steeds waren gestrand, onder meer door een gebrek aan empathie met het onderwerp bij eerdere gemeentebesturen. Het *Comité Joods Monument Baarn* slaagde uiteindelijk toch. En, ondanks de vertraging, 'was dat niet te laat,' aldus Peter Schmidt, voorzitter van het comité.

De aangrijpende ceremonie werd op deze kille, grijze woensdagmiddag door zo'n 250 mensen bezocht, die luisterden naar de woorden van nabestaanden, liederen gezongen door een gemengd Joods koor uit Amsterdam en de toespraken van Peter Schmidt, rabbijn Menno ten Brink en burgemeester Mark Roëll. De namen op de plaquette van de 45 uit Baarn weggevoerde en omgekomen Joden werden voorgelezen door comitélid Cees Roodnat. 'Mensen blijven in herinnering als we hun namen blijven noemen,' aldus Ten Brink. Namen als stil-

le getuigen, om niet en nooit te vergeten. Hij noemde het monument ook een waarschuwingsteken voor iets dat nooit meer mag gebeuren en pleitte voor het tegengaan van agressie, haat, racisme en discriminatie.

Nabestaanden onthulden het monument waarna de genodigden langs de plaquette konden lopen, een steentje konden pakken uit de mandjes waarmee basisschoolkinderen rond het monument stonden, om dat steentje daarna op het monument te leggen. Een Joodse traditie: stenen verwelken niet, je kunt ermee bouwen. Een teken van doorgaan, symbolisch bouwend op de nagedachtenis van de omgekomenen.

Burgemeester Roëll had in zijn toespraak al aangekondigd dat ook deze Joodse slachtoffers worden opgenomen in de jaarlijkse herdenking op 4 mei. Opdat wij nooit vergeten.

Beeld

Caspar Huurdeman.

UITZICHT OP ZEE: UITKIJKTOREN MAARSCHALKSBOSS

Baarnars van zo'n 60 jaar en ouder kennen hem bijna allemaal nog: de uitzichttoren die op het hoogste punt in het bosje van IJsendijk, oftewel het Maarschalksbos ¹, stond op de plek waar zich nu zo'n beetje het hoogstgelegen deel van het parkeerterrein van ziekenhuis Meander bevindt. Allemaal zijn ze, samen met vriendjes, broers, zussen of geliefden, naar de top van de houten toren geklommen die eind jaren 1950 al in een deplorabele staat verkeerde: veiligheid niet gegarandeerd! Ergens begin jaren 1960 is de toren gesloopt.

door: Marjo Stam

In de 19e eeuw was het Maarschalksbos eigendom van de familie Van IJsendijk. Cornelis Lucas Willem Van IJsendijk werd in 1800 in Amersfoort geboren en overleed in 1870 in Amsterdam ². Hoe hij in Baarn terecht kwam en waarom hij daar een bosperceel van zo'n 7 ha aankocht, dat oorspronkelijk tot de staatsdomeinen behoorde, is onbekend. Wellicht omdat hij zich in de omgeving van zijn geboortegrond Amersfoort wilde vestigen? Zijn dochter Johanna Margaretha Frederika, in de volksmond mejuffrouw Van IJsendijk, kwam in 1889 van Amsterdam naar Baarn en woonde in

Mejuffrouw IJsendijk, gezeten voor haar villa Nieuwerhoek (coll. Hertenkamp Baarn)

villa *Nieuwerhoek*, op de hoek van de Hoofdstraat en de Brink. Zij stelde het parkbos open voor een breder publiek: in het bosje was een dierenparkje (het nu nog bestaande hertenkamp) en de familie had een theekoepel ³ gebouwd met een verdieping met balustrade, waardoor de bezoekers zicht hadden op de Zuiderzee. Op 3 november 1919 schonk mejuffrouw Van IJsendijk het bos aan de gemeente Baarn ⁴ onder de voorwaarde dat het bos onbebouwd en publiek toegankelijk zou blijven. In 1924 schreef Meester Pluijm in de VVV-gids:

Daar boven op dien heuvel ziet gij het voormalig theehuisje van de familie Van IJsendijk, thans door den Boschwachter bewoond. Van den omloop van dit gebouwtje, in Zwitserschen stijl opgetrokken, geniet men een prachtig panorama over Eemland; zelfs kan men bij helder weer de schepen op de Zuiderzee ontwaren.

Glooiend landschap

In de jaren 1920 was Baarn een populaire bestemming voor vakantiegangers en dagjesmensen. In de 19e eeuw was

de aandacht voor natuur en landschap sterk toegenomen en Baarn was vanaf 1864 met de trein relatief makkelijk bereikbaar, niet alleen als vestigingsplaats, maar ook als toeristische 'attractie'. Er was een infrastructuur met hotels en pensions ontstaan en een actieve vereniging die de geneugten van Baarn promootte. De bossen rond Baarn, met name het fraaie 18e eeuwse Baarnse Bos, werden meer en meer ontdekt als bestemming voor wandelingen en dagtochten. Dat gold overigens voor de hele Utrechtse Heuvelrug, een landschap dat door de hoogteverschillen in het glooiende landschap weidse uitzichten bood op een nog onaangetaste omgeving. Om nog beter van die uitzichten te kunnen genieten, raakte vanaf circa 1900 het bouwen van uitzichttoren en belvédères in zwang en al snel was de Heuvelrug 'bezaaid' met uitzichtpun-

ten, zoals de uitzichttoren in het Kaapse Bos bij Doorn, maar ook bij Driebergen, Zeist, Amersfoort en in 't Gooi werden uitzichttorens en -punten gebouwd. Torens die voor het merendeel al weer jaren geleden uit het landschap zijn verdwenen ⁵.

Werkverschaffing

Nadat mejuffrouw Van Ijsendijk het Maarschalksbos aan de gemeente had geschonken, werd de theekoepel op een gegeven moment in gebruik genomen als boswachters/beheerderswoning ⁶ en was dus niet meer altijd voor iedereen openbaar toegankelijk. Het was dan ook niet zo raar dat het college van Burgemeester en Wethouders van Baarn in 1937 met het voorstel kwam om een uitzichttoren op te richten op het hoogste punt in het Maarschalksbos, al was de echte 'bouw-hausse' van uitkijktorens

toen al weer voorbij. De aanleiding voor de gemeente Baarn tot dit voorstel was allereerst de economische crisis van de jaren 1930. De gemeente was op zoek naar werkverschaffingsprojecten en de bouw van een uitzichttoren leek een geschikt project. In een schrijven van B&W aan de raad van 3 december 1937 staat het als volgt verwoord:

Bij ons zoeken naar werkverschaffingsobjecten zijn wij tot de overtuiging gekomen, dat hiervoor bijzonder geëigend zou zijn het oprichten van een eenvoudigen rustieken uitzichttoren op het hoogste punt van het Maarschalkerbosch. Na ons ervan te hebben overtuigd dat de erfgenamen van

De uitkijktoren in volle glorie

de schenkster daarmede accoord gaan (de akte is op dit punt niet duidelijk) hebben wij den directeur van gemeentewerken opgedragen een plan alsmede een begrooiting van kosten te maken.

De voor rekening van de gemeente blijvende kosten worden geschat op f 4.820, waaronder f 3.000 aan loon (waarbij is uitgegaan van 168 manweken), welk laatste bedrag wegens besparing op steunuitkering met ongeveer f 1.850 kan worden verminderd, zoodat de werkelijke uitgaven zullen bedragen rond f 3.000.

Nieuwe attractie

Als gevolg van de crisis was het toerisme in die jaren tanende: een nieuwe attractie kon de aantrekkingskracht van Baarn wellicht opvijzelen. Met een hoogte van 40 m zou het een van de hoogste uitkijktorens in de regio worden. *De Eembode* d.d. 15-03-1938 plaatste daarover het volgende bericht:

De Dienst van Publieke Werken heeft een begin gemaakt met de bouw van de uitzichttoren. Deze wordt gebouwd op het hoogste punt van het Maarschalkerbosch en zal een hoogte verkrijgen van 40 Meter. De fundeering, bestaande uit vier blokken beton, is reeds gelegd. Hierop zal de houten toren verrijzen. Aangezien uitsluitend rondhout gebezigd wordt, zal voor de bouw gebruik moeten worden gemaakt van beugels en bouten die tezamen een gewicht zullen hebben van ongeveer 500 K.G. De toren wordt voorzien van een dak en drie omloopen, terwijl onderin een houten gebouwtje wordt aangebracht dat toegang geeft tot de wenteltrap.

Na de ingebruikname werd de uitzichttoren inderdaad opgenomen in folder-tjes die de schoonheid en aantrekkelijkheid van Baarn aanprezen, en er werden – zoals bijvoorbeeld blijkt uit een artikelje in *AD/De Eemlander* d.d. 27-7-1939 – o.a. door de Streekvereniging Bosch en Heide, Centrum Nederland ⁷ tochten georganiseerd voor pensionisten uit de aan deze vereniging deelnemende plaatsen naar toeristische trekpleisters. Baarn was, met onder meer een bezoek aan het Maarschalkerbosch (met

Dierenpark met uitzichttoren) aan de beurt op 2 augustus 1939.

De toeristische opleving, voor zover je daarvan kan spreken, was echter van korte duur. Het uitbreken van de Tweede Wereldoorlog maakte snel een einde aan het recreatief gebruik van de uitkijktoren die in de loop van de oorlog door de Duitsers in beslag werd genomen en door de bezetters werd verlaagd. Direct na de bevrijding kende het Maarschalkerboschje nog een kortstondige opleving: de muzikent van de

Het hertenkamp met links de theekoepel, middenachter de uitzichttoren en rechts de muziektent

Brink was in de oorlog naar het bosje van IJsendijk verplaatst en daar werden door de bevrijders, vooral Canadezen, uitbundige muziekkavonden georganiseerd.

Verwaarlozing

Na 1945 ging de aandacht van de overheid allereerst uit naar de wederopbouw van Nederland en van Baarn. Begrijpelijkerwijs stond het onderhouden van een uitzichttoren niet op het prioriteitenlijstje, waardoor toren en bos in rap tempo achteruit gingen. Wel was het Maarschalksbos eind veertiger- en vijftiger jaren een prima plek voor de Baarnse jeugd: vol wilde begroeiing, varens, kreupelhout en scharrelbosjes. De bekende journalist Willem Oltmans, die in zijn jeugd enige jaren in Baarn

heeft gewoond, schrijft erover in zijn memoires ⁸:

Op een dag was ik met Toetie Touw naar de top van de uitkijktoren gegaan om te vrijen. Mijnheer Van Dijk kon vanuit het leslokaal van de zesde klas van de Nieuwe Baarnse School precies zien wat daar aan zondigs gebeurde. Ik had hem op de mouw gespeld naar hockeytraining te gaan. Ik werd dus gesnapt en heb voor straf een dom boekje uit de Franse les in zijn geheel moeten overschrijven. Ook van mevrouw Van Dijk kreeg ik wel eens straf, maar zij bepaalde zich tot het onthouden van beleg op mijn boterhammen en acties van dat genre. Toch deden zich in die vijf jaren nooit werkelijke problemen voor met mijn Baarnse pleegouders, aan wie ik lieve herinneringen bewaar.

De toren werd steeds gammeler en uiteindelijk werd deze wegens instortingsgevaar afgesloten voor publiek en tenslotte gesloopt. Nadat het besluit tot de bouw van Medisch Centrum Molendaal was gevallen, waar al zoveel over is geschreven dat ik er hier niet verder op inga, onderging begin jaren 1970 ook het theehuisje ditzelfde lot. Gelukkig heeft de dierentuin, in de vorm van het huidige hertenkamp ⁹, ondanks diverse dreigingen ten aanzien van haar voortbestaan, als enige attractie uit de vooroorlogse tijd kunnen overleven.

Met dank aan Tineke Schaars en Kitty van der Hage-Rens

Beeld

Voor zover niet aangegeven, coll. HKB.

Bronnen

Archief Eemland

Archief Historische kring Baerne

www.hertenkampbaarn.nl

Zijlstra, Hans: *Een schitterend panorama – Uitzichtpunten op de Heuvelrug (Utrecht en het Gooi)* (2009)

Noten

1. Pluijm verklaart de naam van het Maarschalksbos vanwege het hout uit dit bos dat in de Middeleeuwen bestemd was voor de maarschalk van Eemland, die op kasteel Huis ter Eem woonde.
2. <https://www.genealogieonline.nl/genealogie-koldewijn/17092.php>. Over de familie Van IJsendijk is verder weinig bekend.
3. Zie Zijlstra, p. 32: Het begrip koepel slaat op kleine vrijstaande bouwwerken met een recreatieve functie (...). Het woord koepel moet in dit geval niet al te letterlijk worden genomen aangezien het een rechthoekig bouwwerk betrof
4. Na haar overlijden op 5 december 1921 werd mej. Van IJsendijk op de Oude Begraafplaats begraven. Haar graf ligt naast dat van haar in 1912 overleden broer Arent.
5. Herbouw toren Kaapse bossen bij Doorn
6. Dierenverzorger Van der Ent woonde als laatste in het theehuisje.
7. Deze 'vereniging' omvatte de VVV's van Amersfoort, Baarn, Soest, Soesterberg, Hilversum, Zeist, den Dolder en De Bilt-Bilthoven.
8. Willem Oltmans, *Memoires 1925-1953*.
9. Zie voor de geschiedenis van het hertenkamp: www.hertenkampbaarn.nl

Sloopdatum

Wanneer precies werd de uitkijktoren in het Maarschalksbos gesloopt? Dat heb ik ondanks een uitgebreide speurtocht nog niet kunnen ontdekken. Het zal ergens begin jaren zestig zijn geweest. Wie daarover meer kan vertellen, melde zich bij de redactie!

SCHENKING VAN ARCHEOLOGISCHE VONDSTEN

Met grote regelmaat krijgt de Oudheidkamer materiaal aangeboden als foto's , documenten, boeken en voorwerpen die met de geschiedenis van Baarn hebben te maken. Een enkele keer bestaat een dergelijke schenking uit aardewerkscherven, flesjes of ander archeologisch materiaal. Deze schenking wordt dan opgenomen in de collectie van de Archeologische Werkgroep ARWE.

Omdat de ARWE door de Europese regels betreffende archeologische onderzoeken (bijna) niet meer aan opgraven toekomt, zijn wij tijdens de maandelijkse contactavonden bezig met het doornemen van de eigen vondstencollectie. Dan wordt ook alle informatie over de voorwerpen en de bijbehorende documentatie onder de loep genomen. Hierbij houden we de regels aan die door het Provinciaal Archeologisch Depot te Utrecht worden gehanteerd.

door: Jan van der Laan

Dit houdt onder meer in dat van alle vondsten een aantal gegevens bekend moet zijn, namelijk:

- de schenker of vinder,
- de vindplaats,
- de datum van de vondst en
- de omstandigheden waaronder de vondsten zijn gedaan.

In sommige gevallen kunnen de gegevens voor de ARWE aanleiding zijn om nader archeologisch onderzoek te doen. Hiervan worden alle gegevens doorgegeven aan de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed in Amersfoort, die deze gegevens opslaat in het computersysteem Archis (Archeologisch Informatiesysteem). Dit is een databank waarin allerlei gegevens over archeologische vindplaatsen en terreinen vanaf de Prehistorie tot de Nieuwe Tijd in Nederland zijn opgeslagen. Doordat alle professionele archeologen gebruik kun-

nen maken van het systeem, kunnen ze bij bouwactiviteiten in één oogopslag zien of er op of in de directe omgeving van het betreffende terrein archeologisch onderzoek is geweest en wat dit aan gegevens en vondsten heeft opgeleverd.

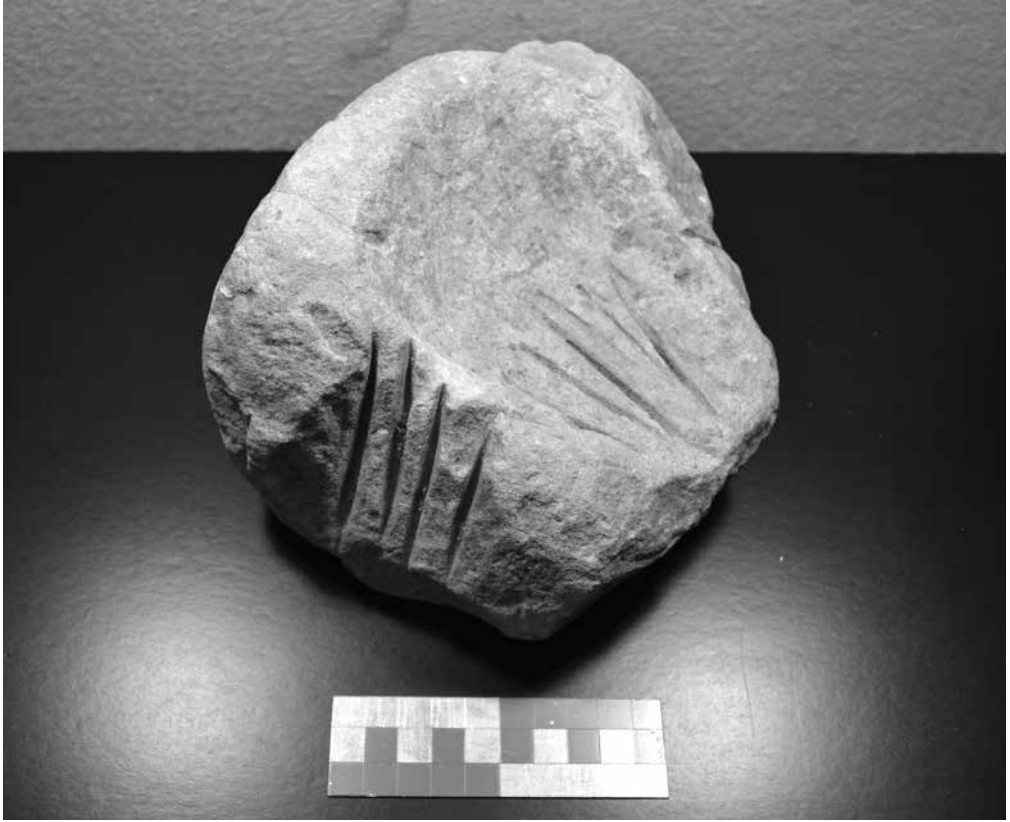
Eén van de zaken waarop de ARWE met een onderzoek heeft gereageerd was de vondst van een aantal scherven bij kasteel *Groeneveld*. Bij het vervolgonderzoek werd in de nabij gelegen slootkant een afvalkuil gevonden met een aanzienlijke hoeveelheid aardewerkscherven uit de 17e en 18e eeuw die wegens hun ouderdom aan de beginperiode van het kasteel konden worden toegeschreven. In de collectie van de ARWE bevindt zich echter ook een aantal voorwerpen en groepen aardewerkscherven die in de afgelopen jaren aan de HKB zijn geschonken, waarbij de bovenge-

noemde gegevens niet zijn genoteerd. Dit komt omdat het materiaal, bij afwezigheid van leden van de ARWE, is aangenomen door medewerkers van de Oudheidkamer die niet op de hoogte waren van deze voorwaarden. Bij ontbreken van deze gegevens hebben de schenkingen, hoe interessant ook, geen waarde en zouden dus vernietigd moe-

ten worden. Om deze gegevens alsnog te kunnen invullen toont de ARWE bij dit artikel foto's van een drietal schenkingen in de hoop dat de schenkers zich alsnog melden met aanvullende informatie. U kunt dan contact opnemen met de coördinator van de ARWE: Jan van der Laan, T (035) 54 116 56.

Foto 1 - een gesinterde pot van grijs aardewerk, waarschijnlijk in 2005 geschonken.

Foto 2 - een zandsteen met slijpsporen, jaar van schenking eveneens 2005.

Foto 3 - een groep aardewerkscherven die in 2013 of 2014 zijn geschonken.

Helpende handjes gezocht!

Drukkerij Bakker Baarn wil alle oude jaargangen van de *Baarnsche Courant* gaan digitaliseren. Dat is geen eenvoudige klus, dus hulp is van harte welkom. Heeft u interesse om aan dit project mee te werken, laat het dan weten bij de gastvrouwen/-heren van de Oudheidkamer, via info@historischekringbaerne.nl of bel naar (035) 54 303 77.

COLOFON

Baerne is een kwartaaluitgave van de Historische Kring Baerne. Vormgeving en druk: Drukkerij BakkerBaarn. Oplage: 850 ex.

Redactie Baerne

Henriëtte Beuk
Marjo Stam
E redactie@historischekringbaerne.nl

Postadres

Historische Kring Baerne
Postbus 326 - 3740 AH BAARN
T (035) 54 303 77
E info@historischekringbaerne.nl
I historischekringbaerne.nl

Bezoekadres

Oudheidkamer HKB
Hoofdstraat 1a - 3741 AC BAARN
Ingang via de bibliotheek, in het souterrain, door de jeugdbibliotheek. Er is een lift aanwezig.

Openingstijden

Wo. 14-16 u en za. 11-13 u.
Op afspraak andere bezoektijd mogelijk. Bel voor nadere informatie naar (035) 54 303 77 tijdens openingstijden of mail naar oudheidkamer@historischekringbaerne.nl.

Ereleden

Mw. J.M. v.d. Brink-van Wijkvliet
Mw. P.H. Kuijt-Smit

Contributie

Per jaar en per adres € 16.
NL18 INGB 0004.192.133 t.n.v. de Historische Kring Baerne te Baarn. Extra bijdragen zijn van harte welkom.
U ontvangt het kwartaalblad *Baerne* en heeft gratis toegang tot onze lezingen.
De HKB is aangemerkt als culturele ANBI (Algemeen Nut Beogende Instelling). Giften aan een ANBI kunt u van de inkomsten- of vennootschapsbelasting aftrekken. Een erkende ANBI hoeft geen successie- of schenkingsrechten te betalen over legaten en schenkingen. Uw schenking komt dus volledig ten goede aan de HKB.

Verzendkosten Baerne

Buiten Baarn, binnen Nederland: € 10 per jaar. Gelieve contributie plus verzendkosten in één bedrag over te maken.

Verkoopadressen Baerne (in Baarn)

Los exemplaar € 3,50.
Oudheidkamer HKB,
Hoofdstraat 1a;
Boekhandel den Boer,
Laanstraat 69.

Ledenadministratie

Dhr. H.J. Kroon
T (035) 54 130 01
E ledenadministratie@historischekringbaerne.nl

Dagelijks bestuur

Dhr. A.F.N. Mascini
Voorzitter
T (035) 54 145 12

Dhr. B. van Essen
Secretaris
E secretariaat@historischekringbaerne.nl

Dhr. Th. Koot
Penningmeester
T (035) 54 185 27

Algemene bestuursleden

Mw. E.M.M.A. Kuizinga-Claassens
Werkgroep Oudheidkamer
T (035) 54 203 72

Dhr. T.J. Hofstra
Werkgroep Oude Begraafplaats
T (035) 53 115 15

Dhr. J.W.A.A. van der Laan
Werkgroep Archeologie
T (035) 54 116 56

Mw. H.T.M. Beuk
Redactie *Baerne*
M06 27 357 807

vacature
Werkgroep Communicatie

Mw. W. Hordijk-Valk
T (035) 54 114 22

Mw. Th. Kruidenier-Brands
T (035) 54 178 60

AGENDA

22-mrt	Algemene Ledenvergadering met lezing over de Baarnse Watertoren, in <i>Het Brandpunt</i> , Oude Utrechtseweg 4a, aanvang 20.00 u, zaal open 19.30 u
26-apr	Lezing <i>Geschiedenis en beheer van landgoed Pijnenburg</i> door rentmeester Benny van Dasselaar, aanvang 20.00 u
t/m medio mei	Tentoonstelling <i>Het Rode Dorp</i> in de Oudheidkamer

Niets uit deze uitgave mag worden vervoelvoudigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm, of op welke andere wijze dan ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de redactie.

BOEKHANDEL DEN BOER

Laanstraat 67-69 - 3743 BC Baarn - Telefoon 035 - 542 68 51
www.denboer.nl

Gespecialiseerd
in literatuur,
kunst- en kinderboeken

**RUGCENTRUM
BAARN**
specialisten in bewegen

**FYSIOTHERAPIE
CHIROPRACTIE
OEFENTHERAPIE
MANUELE THERAPIE
PODOTHERAPIE
HAPTOTHERAPIE**

U bent van harte welkom
in ons moderne centrum,
met een vriendelijk en
professioneel team.

Plus-
praktijk

Plataanlaan 5 3741 WE Baarn tel: 5411346 www.rugcentrumbaarn.nl

Dit lid van de Historische
Kring Baerne is op deze
manier uitgenodigd voor
een persoonlijke rondlei-
ding (op afspraak)
bij Rugcentrum Baarn,
inclusief koffie.